

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1966

Redaktion:

GÖSTA BERG · HANS HANSSON

SAM OWEN JANSSON · SKANS TORSTEN NILSSON

Redaktionssekreterare: Ernst-Folke Lindberg

*Omslagets färgplansch återger C. P. Mazers porträtt av
C. J. L. Almqvist. Det är i Nordiska museets ägo.*

Tryckt hos Svenska Reproduktions AB, Stockholm 1967

EN DUBBELSIDIG BONAD FRÅN MALUNG

av Maj Nodermann-Hedqvist

När Karl-Erik Forsslund på 1920-talet beskrev Malungs socken och därvid besökte Jommogården, redogjorde han för de där befintliga väggmålningarna: »Slutligen en stor Leksandsmålning Drottningen af rika Arabien 1812, *men på andra sidan bär duken ett märkligt äldre konstverk tydligen av norsk hand, avklippt och delvis utplånat: det är Josef och hans bröder . . .*» (Forsslund, Med Dalälven, II: 3, 1925 s. 12). En del av denna bonad — avsnittet med Josef och Potifars hustru — publicerades av Svante Svärdröm 1944 (Dalmålningar s. 21). Bonaden var alltså väl känd, när den 1965 förvärvades till institutionen med hjälp av Nordiska museets Vänner.

Bonaden, som är 244 cm lång och 147 cm bred, utgör endast en del av en hel svit med motiv ur Josefs historia. Vi ser hur Josef flyr från Potifars hustrus närmanden, vi ser hur han tyder faraos drömmar och hur farao slumrar i sin paulun bakom sängdraperierna, medan de magra och de feta nöten betar vid Nilens stränder. Den avklippta scenen längst till höger visar oss endast ryggen av en man i en utsirad stol under en baldakin. Bakgrunden utgöres av palatsarkitektur av renässanstyp med kraftiga gesimser och kolonner med förkropppade kapitäl. De olika scenerna markeras av halvt upplösta balustrar, vars kapitäl övergår i bladverk.

Uptill och nertill begränsas bildfälten av textbårder där vi kan läsa om Josefs »Gudfrüchtighet» och hur »Gud hialp hannem til Herre Naffn, hans venner til stor aere och Gaffn». Texten tyder på norskt ursprung. Norska målningar synes ha förekommit i Malung på 1700-talet, då Abraham Hülphers besökte trakten. Han skriver härom: »Helgdags-stugorna woro särdeles granna. Taket war öfwerdragit med lakan, och wäggarne prydde med Norska målningar.» (Hülphers, A., Dagbok öfwer en resa ige-

nom... Stora Kopparbergs höfdingedöme, 1757, utg. 1763, s. 281.)

Kännedom om norska väggmålningar i Malungstrakten gjorde det naturligt att söka efter förlagor i danska bibelupplagor. Det visade sig också att scenen med Josef och Potifars hustru uppenbarligen är inspirerad av framställningen i Fredrik II: s bibel 1589 (1 Mosebok: 39).

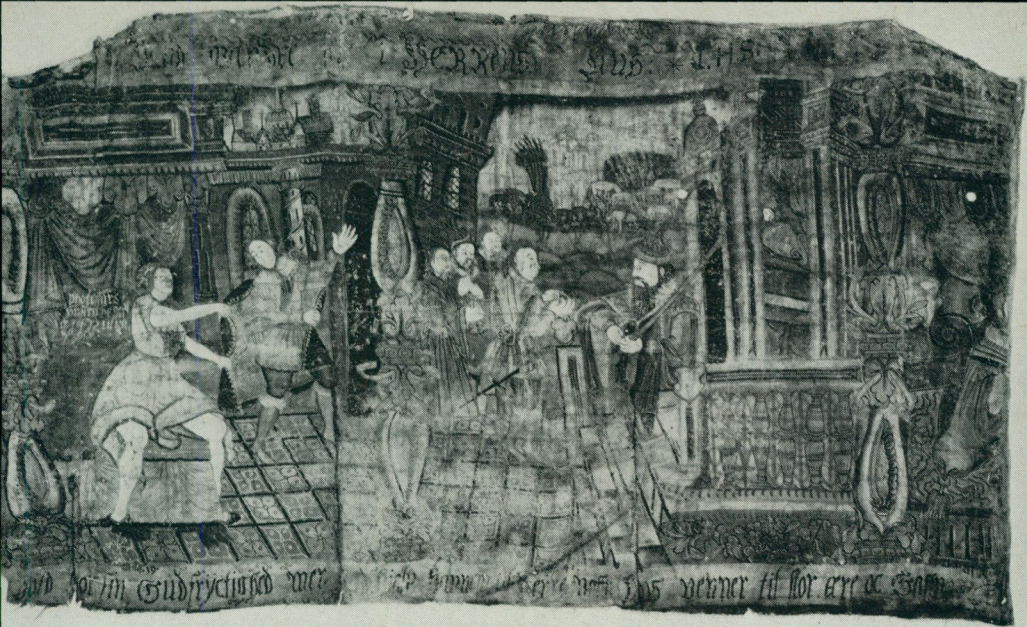
I bonadens yttersta högra kant skymtar vi en man på en tronstol, där ryggstycket avslutas med stora voluter. Han har en tofsförsedd kudde med stöd under armbågen. Exakt denna tronstol kan man in i minsta detalj iakttaga på en illustration i samma bibelutgåva föreställande hur farao tar emot Josefs släkt (1 Mosebok: 42). Man bringas härigenom att tro att bonadsmålaren använt 1589 års bibelillustrationer som förlaga för alla episoderna i Josefsviten. Till bonadens mittparti med drömydaren Josef (1 Mosebok: 41) finner man emellertid ingen motsvarighet där. Det är möjligt att konstnären komponerat mittbilden efter olika inspirationskällor. Bildkompositionen är här osäkrare, rörelseschemat mera begränsat; mest anmärkningsvärt är att den sittande farao tecknas helt utan underkropp.

Hur gammal är nu Malungbonaden? Vi ser hur bonadens figurer försetts med en annan klädedräkt än förlagans. Bibelns Josef har renässanssens livklädnad med axelklaffar, åtsittande hosor och höga stövlar med nedvikt kant. Bonadens Josef har vida kortbyxor med spetskant vid knäna, brett skärp och hög spetskrage, påminnande om 1630-talets modedräkt. Med tanke på den stilretardering som vanligen utmärker bonadsmåleri ger dräkt-detaljerna ingen hållbar tidsbestämning.

En god hållhake hade man haft om man lyckats identifiera den norska texten. På Norsk Folkemuseum kunde museilektor Reidar Sevåg hänföra raden om Josefs gudfruktighet till en vers som i sin helhet låter så:

»Josef blev till Aegypten solgt
og der i Faengsel sat med Vold
for sin Gudfruktighed
men Gud hialp ham til Herrenaffn
hans Venner til stor Aere og Gaffn.»

Versen är publicerad av Arne Garborg i *Bondestudentar*, 1934, s.

1. Bonad från Malungs sn, Dalarna, inv nr 267.982. Foto före konserveringen.

114, där han omtalar hur man i hans ungdom sjöng sånger av Kingo (Thomas Kingo, 1634—1703, biskop på Fyn). Det låg nära till hands att Josefvisan skulle ingått i t. ex. Aandeligt sjungechor, 1674. Jag har emellertid ej kunnat återfinna versen bland Kingos verk. Ej heller har en genomgång av Petter Dass' samlade arbeten givit utslag, (norsk präst och psalmdiktare 1647—1708). Det gick alltså ej att med hjälp av texten närmare datera bonaden utan man får tills vidare föra den till 1600-talets senare hälft.

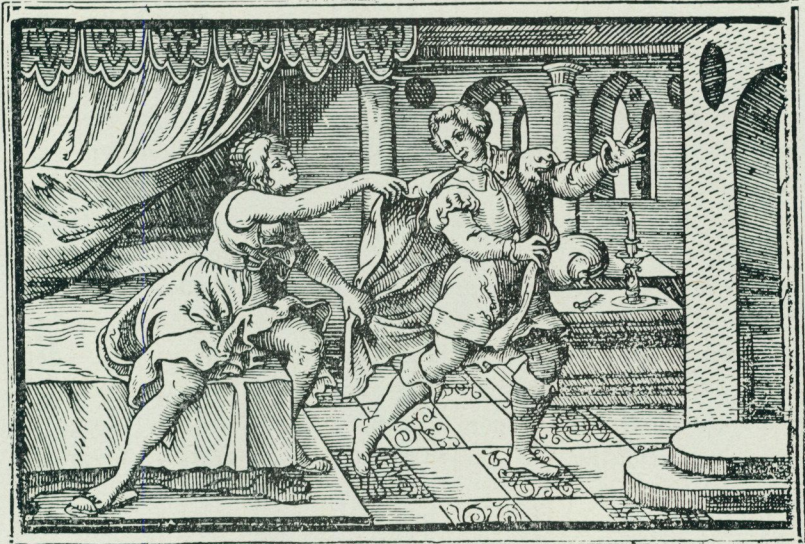
Bonaden utgör i sitt nuvarande skick endast en del av den ursprungliga sviten. De bevarade partierna visar oss Josefs frestelse och Josef som drömydare. Därefter bör ha följt hur Josef presenterar sin fader Jakob för Farao. Vi vet att den fragmentariska texten innehållit versrader med uppgift om att »Josef blev til Aegypten solgt». Man kan då vänta sig en framställning av hur bröderna säljer Josef. Denna bör rimligen ha varit placerad ovanför den försvunna versraden och till vänster om frestelse-scenen. Bonaden skulle då ha varit dubbelt så lång som i nuvarande skick, uppskattningsvis 5 meter.

I Norge finner man ingen motsvarighet till det svenska bonads-måleriet, så som detta senare kom till uttryck i Dalarna och i Sydsverige. Norrmännen skapade ett annat uttrycksmedel för folklig, religiös framställning i sina billedvever. De bonader vi finner i Norge är ett begränsat antal 1500- och 1600-tals bonader, spridda över hela landet, behandlade av Henrik Grevenor (Norsk Malerkunst under Renessanse og Barokk, 1927) och Thor B. Kielland, som avbildar flera av dem i Norsk billedvev 1550—1800, 1955, del II s. 32 ff.

Det norska 1600-tals-materialet är, i likhet med det samtida svenska, utgåendet ur traditionen från kyrkornas muralmålari och beroende av bibelillustrationerna som förlagor. I Norge synes mycket få av dessa bonader varit avsedda för privathem och vi återfinner dem i kyrkorna (Heddal kirke, Den rike mannen och Lazarus, daterad 1623; Ranes kirke, De visa och de fåvitska jungfruarna, daterad 1617; Stavsjö kyrka, Gideons kamp daterad 1685 för att nämna några). Undantaget härifrån är den märkliga samlingen av 1500- och 1600-tals målari i det s. k. Rygnestadsloftet i Setesdal (numera hembygds-museum). Samlingen är av skiftande karaktär, större delen utländskt importgods, holländskt och engelskt; endast en ringa del har folklig karaktär och synes utförd av inhemska bygdekonsnärer (jfr Kielland, s. 33, fig. 28). Rygnestadssamlingen visar just i den heterogena sammansätt-

4. Tecknad detalj av bonadens högra ytterkant.

2. Potifars hustru försöker locka Josef. Illustration ur 1589 års danska bibelutgåva, Fredrik II:s bibel.

3. Josef föreställer sin fader och sina söner för Farao. Illustration ur 1589 års danska bibelutgåva. Jfr bonadens högra ytterkant.

ningen stor överensstämmelse med 1964 års stora svenska bonadsfynd i Hälsingland (Nodermann, *De nyfunna bonaderna i Alfta, Fataburen* 1965). Josefbonaden från Malung är f. ö. till sin karaktär och uppbyggnad, med palatsarkitektur och de olika scenerna åtskilda av fristående balustrer icke olik Ester-bonaden från Alfta (Nodermann s. 54). En norsk bonad avsedd för ett boningshus är alltså relativt sett en sällsynthet.

Sammanfattningsvis kan sägas att Hülphers uppgift om norska bonader i Malung styrkts genom detta fynd. Bonaden är norsk, därför talar såväl förlagan ur en dansk bibel som texten, även om den senare tyvärr ej gått att återfinna hos någon av 1600-talets stora psalmdiktare, Thomas Kingo och Petter Dass. Att hänföra Malungsbonaden till någon speciell målartradition i Norge är svårt med hänsyn till det fåtaliga och geografiskt utspridda materialet.

Bonadens andra sida behandlas av Svante Svärdström i hans uppsats om Jufwas Anders Ersson på annat ställe i denna årsbok.

SUMMARY

A double-faced wallhanging recently purchased by the Nordic Museum originates from the parish of Malung in Dalarna.

The wallhanging is painted on both sides, the difference in dates covering a period of about 200 years. The earliest painting relates the story of Joseph, but only two of the scenes are still in a state of preservation, viz. — one in which Joseph interprets Pharaoh's dreams (Genesis chap. 41) and the other in which Potiphar's wife attempts to seduce Joseph (Genesis chap. 39). The other scenes, which have now completely faded, probably depicted the stories of how Joseph was sold by his brothers and of Joseph's brothers and their father Jacob being brought before Pharaoh.

The painter has used as his models the illustrations printed in Frederick II's edition of the Bible issued in 1589. The fragmentary text has been identified as a verse out of a song about Joseph probably quoted from a 17th century Danish-Norwegian religious poem. However, research among the works of Bishop Thomas Kingo's and the Norwegian priest Petter Dass's works have not brought to light the information required. The painting must be dated within the second half of the 17th century.

Both the origin of the model and the text afford evidence that the hanging is Norwegian, and we also find evidence in earlier topographical literature that Norwegian wallhangings were at one time to be found in this very parish of Malung.

The other side of the tapestry was painted in 1812 by the Dala artist Jufwas Anders Ersson, about whose work Svante Svärdström writes a separate article in this Annual.